

Rola i funkcje oceny w procesie kształcenia.

Obowiązkiem nauczyciela jest stworzenie uczniowi, niezależnie od poziomu jego rozwoju, takich warunków, aby mógł odnosić sukces na miarę swoich możliwości. Jednym z takich warunków jest prawidłowe rozumienie roli i funkcji oceny. Ocenianie uczniów jest umiejętnością złożoną i trudną. Złożoność tej umiejętności polega na tym, że nauczyciel powinien znać dobrze cele oceniania, powinien zdawać sobie sprawę z zależności zachodzącej między procesem oceniania a indywidualnymi właściwościami psychicznymi ocenianych. Oceniając ucznia, bierzemy pod uwagę nie tylko wyniki jego pracy, lecz i wkład pracy oraz możliwości uczenia się, staranność, postawę wobec przedmiotu, zainteresowanie nim oraz stosunek do obowiązków szkolnych.

Co mówi rozporządzenia MEN w sprawie zasad oceniania...

Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia w świetle Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych, z dnia 30 kwietnia 2007 roku, **polega na rozpoznaniu przez nauczyciela poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania.**

Co to jest ocena szkolna?

Ocena szkolna to **informacja** o wyniku uczenia się wraz z **komentarzem dotyczącym tego wyniku**. Komentarz ten dotyczy zarówno warunków uczenia się, sposobu uzyskiwania informacji o wyniku oraz poprawnej interpretacji wyniku, jak i sposobu wykorzystania tej informacji w toku dalszego uczenia się.

Ocenianie szkolne to zatem ustalania i komunikowania oceny szkolne. Te dwa procesy są równorzędne pod względem ważności. W związku z tym wyróżniamy różne rodzaje oceniania szkolnego:

- **Ocenianie kształtujące** – jest środkiem wspomaganie pracy uczniów w całym procesie kształcenia, a szczególnie w jego wstęp fazach
- **Ocenianie sumujące** – ocenianie osiągnięć odbywa się na „wyjściu” (zakończeniu) procesu kształcenia i jest rozliczeniem pracy ucznia i nauczyciela.
- **Ocenianie opisowe** – obejmuje wielostronną charakterystykę ucznia.
- **Ocenianie analityczne** – dotyczy szczegółowego wykazu umiejętności i zakresu wiedzy. W tym ocenianiu wykorzystuje się gotowe arkusze oceny w postaci formularza.

JAKIE CELE STAWIA PRZED SOBĄ NOWOCZESNE OCENIANIE?

Najważniejszymi celami nowoczesnego oceniania są z pewnością:

- Diagnozowanie osiągnięć dydaktycznych ucznia.
- Informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych oraz postępach w tym zakresie,
- Obserwowanie rozwoju ucznia.
- Wspieranie rozwoju.
- Rozbudzanie motywacji uczenia się.
- Uczenie systematyczności.
- Kształtowanie obrazu samego siebie.
- Wdrażanie do samooceny.
- Sprawdzanie wiadomości i umiejętności.
- Rozpoznawanie uzdolnień, zainteresowań, predyspozycji.
- Gromadzenie informacji do oceny końcowej (pełny obraz).
- Psychiczne wzmacnianie ucznia (wskazywanie *mocnych* stron).
- Dostarczenie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia,
- Umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy.

Według Klemensa Stróżyńskiego ocenianie szkolne można i należy traktować jako akt komunikacji, który opiera się na czterech kamieniach węgielnych: **CO**, **PO CO**, **KOMU** i **JAK**.

- **CO to jest ocena?** Jest to wynik kształcenia, wynik uczenia się (ocena = stopień szkolny + obowiązkowy komentarz towarzyszący mu).
- **PO CO ona jest?** Powinna służyć rozwojowi ucznia, powinna dobrze informować o poziomie i rodzaju osiągnięć, powinna motywować do skutecznej pracy i ukierunkowywać aktywność ucznia.
- **KOMU jest potrzebna**, do kogo jest adresowana? Przede wszystkim do ucznia, bo on jest najważniejszym podmiotem szkolnym i sensem istnienia tej organizacji. Inni jej adresaci, jak nauczyciele, którzy na jej podstawie promują uczniów, rodzice, którzy ze względu na nią modyfikują swoje działania opiekuńcze i wychowawcze, nadzór szkolny są adresatami wtórnymi.
- **JAK komunikować ocenę uczniowi?** Od sposobu komunikowania zależy, czy ocena spełnia swoją funkcję pedagogiczną. Powinna być zakomunikowana w sposób *skuteczny*, pedagogicznie i psychologicznie *trafny*, w sposób *użyteczny*, by uczeń umiał wykorzystać informacje w niej zawarta dla dalszego uczenia się.

Wspomniany już przeze mnie Klemens Stróżyński zwraca uwagę na to, że najistotniejszym aspektem oceniania i całej dydaktyki jest proces komunikowania się ucznia, nauczyciela i innych podmiotów. Nazywa go *dialogicznym modelem oceniania*. Model ten zakłada pełną podmiotowość ucznia i służebność szkoły (w tym nauczyciela) względem ucznia. Ocena jest przede wszystkim informacją dla ucznia, a dopiero wtórnie decyzją edukacyjną, czy uczeń może kontynuować naukę w następnej klasie bądź na wyższym etapie kształcenia. Uczeń jest pierwszym i

najważniejszym adresatem oceny – *adresatem aktywnym*.

FUNKCJE OCENY I KONTROLI W PROCESIE KSZTAŁCENIA

Proces oceniania w szkole opiera się na wewnątrzszkolnym systemie oceniania, który określa dla wszystkich uczniów danej szkoły jednolite wymagania edukacyjne i jednolite zasady oceniania w obrębie danej szkoły. Pełni on ważne funkcje:

- wspierająca,
- diagnostyczna,
- afirmacyjna
- kształtująca
- informacyjna.
- motywacyjna

Zadaniem nauczyciela jest realizowanie tychże funkcji w praktyce szkolnej.

Funkcja wspierająca oceniania wymaga od nauczyciela:

- oceniania osiągnięć uczniów a nie braków,
- pozostawienie uczniowi swobody na samokształcenie,
- indywidualizacji potrzeb edukacyjnych ucznia,
- uwzględniania osobistych zainteresowań ucznia,
- określania jednolitych zasad i kryteriów oceniania.

Funkcja diagnostyczna oceniania wymaga od nauczyciela:

- stwarzania sytuacji, dzięki którym można otrzymać różnorodne informacje dotyczące osiągnięć ucznia,
- określania aktualnego poziomu osiągnięć i postępów ucznia w nauce w celu wskazywania jego mocnych i słabych stron,
- pomocy w formułowaniu indywidualnego planu rozwoju ucznia.

Funkcja afirmacyjna – polega na tym, że nauczyciel doceniający osiągnięcia ucznia stwarza mu tym samym okazję do wzmocnienia poczucia własnej wartości.

Funkcja kształtująca wymaga od nauczyciela:

- doskonalenia metod pracy, samokształcenia,
- weryfikowania programów nauczania, podręczników szkolnych, pomocy dydaktycznych.

Funkcja informacyjna wymaga od nauczyciela:

- bieżącego informowania uczniów o osiągnięciach i postępach w nauce. Polega na tym, że nauczyciel dostarcza uczniowi informacji zwrotnych umożliwiających mu dokonanie samooceny własnych kompetencji i samokontroli własnego działania.

Funkcja motywacyjna – polega na tym, że nauczyciel oceniający dotychczasowe osiągnięcia ucznia mobilizuje go do dalszych wysiłków i ukierunkowuje je.

Aby ocena szkolna spełniała swoją rolę i właściwie realizowała założenia i funkcje, konieczny jest komentarz słowny i pisemny. Każdy wynik osiągnięty przez ucznia musi być opatrzony przemyślanym komentarzem. Jeśli nauczyciel nie powie, co kryje się pod określoną cyfrą i jakie uczeń powinien wykonać zadania (działania), żeby podnieść poziom swoich umiejętności i wiedzy – nie osiągnie zamierzonych celów, którym ma służyć ocenianie. Nauczyciel powinien stwarzać atmosferę życzliwości, nie dopuszczać do lęku przed negatywną oceną, gdyż to prowokuje ucznia do oszukiwania. Zawsze należy dać szansę poprawienia oceny, a ta możliwość wymaga od nauczyciela komentarza określającego, jakie uczeń ma braki i co powinien opanować, aby ocenę poprawić. Oceniając ucznia nie można stawiać barier niemożliwych do pokonania i nie można stosować tych samych wymagań wobec wszystkich w klasie. Należy pamiętać, że inaczej przebiega droga rozwoju dzieci z rodzin o wysokim poziomie wykształcenia, gdy rodzice mogą pomóc dziecku przebrnąć przez trudne dziedziny nauki, a inaczej dzieci zaniebanych wychowawczo lub dzieci o małych możliwościach intelektualnych. Kryteria ocen muszą również znać rodzice, aby nie było sytuacji, w której zachodzi podejrzenie, że nauczyciel uwziął się na ucznia.

Nauczyciel przystępujący do sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów winien, w szczególności, powiadomić uczniów o terminie i formie planowanej ewaluacji oraz normach wymagań, które uczniowie powinni spełnić, powinien otoczyć troską uczniów mających szczególne trudności w przyswajaniu wiedzy. Bardzo ważne jest zachowanie przez nauczyciela obiektywizmu oraz oddzielenie osobistego stosunku do ucznia (jego zachowania, wyglądu, stylu uczenia się, wcześniejszych osiągnięć szkolnych) od poziomu wiedzy, który jest aktualnie poddawany sprawdzeniu. Podczas sprawdzania stopnia przyswojenia wiadomości trzeba stworzyć uczniom warunki do samodzielnej pracy, szanując przy tym ich godność i ustalone prawa. Niezbędne jest wprowadzenie atmosfery spokoju i powagi oraz przyjazne traktowanie wszystkich egzaminowanych. Ważnym jest również skupienie się, przede wszystkim, na sukcesach i osiągnięciach, a nie na ich braku.

Ocena szkolna daje inne korzyści samemu nauczycielowi, a jeszcze inne uczniowi.

JAKIE KORZYŚCI DAJE OCENA NAUCZYCIELOWI?

Ocena szkolna daje nauczycielowi szerokie możliwości wyrażania własnego stosunku do osiągnięć lub niepowodzeń uczniów.

JAKIE KORZYŚCI DAJE OCENA UCZNIOWI?

Ocenianie ma pomóc uczniowi w następujących dziedzinach:

1. Poznanie własnych możliwości – poddając się ocenianiu uczeń dowiaduje się, jaki ma zakres wiedzy, jakie nabył umiejętności oraz co jeszcze musi zrobić, aby podnieść swój poziom wiedzy. Nauczyciel wystawiając ocenę informuje jakie miejsce w skali 1÷6 uczeń zajmuje pod względem

posiadanych wiadomości i umiejętności. Informacja ta jest rzetelna przy stosowaniu komentarza do oceny cyfrowej oraz przy założeniu, że uczeń zna kryteria ocen na dany poziom.

2. Kształtowanie zainteresowań – odpowiedni komentarz do oceny, zachęcający ucznia do pracy w tym kierunku, może ukierunkować i rozwinąć zainteresowania związane z przedmiotem. Ocena może zniechęcić ucznia jak i pobudzić do nauki i doskonalenia swoich umiejętności.

3. Budowanie właściwej motywacji – w szkole bardzo rzadko spotyka się ucznia, który chciałby się regularnie i systematycznie uczyć. Rodzice nie rozwijają motywacji do pracy, a tym bardziej do nauki. W szkole jedynym z czynników motywacyjnych może być ocenianie. Wystawienie i skomentowanie oceny przyczynia się do wzbudzenia nadziei, że może być lepiej. Jeśli nauczyciel nie posiada autorytetu, nie cieszy się dobrą opinią wśród uczniów nie może pozytywnie wpływać na motywację uczniów do nauki.

4. Rozwój psychospołeczny – ocena ma wpływ na określenie siebie w stosunku do innych uczniów. Może ona spowodować obniżanie się lub podnoszenie statusu ucznia w klasie w zależności od poczucia sprawiedliwego oceniania. Takie poczucie może mu zapewnić właściwy komentarz nauczyciela, wyjaśniający ocenę oraz wskazujący drogę do jej poprawienia. Wyjaśnienie przez nauczyciela zasadności wystawionej oceny ma wpływ na wszechstronny rozwój ucznia.

5. Nabywanie wiedzy – stan wiedzy ucznia musi być co pewien czas sprawdzany i oceniany przez nauczyciela, aby uczeń zdawał sobie sprawę z posiadanych wiadomości i umiejętności. Dlatego nie wystarczy jedynie wystawienie oceny w skali 1÷6, ale konieczny jest komentarz wyjaśniający, w czym uczeń ma poziom wystarczający, jakie ma braki oraz co powinien uzupełnić.

Ocena szczególnie lekcyjna (cząstkowa) ma przede wszystkim służyć uczniowi zatem ocenianie powinno być nakierowane na ucznia.

CECHY OCENIANIA NAKIEROWANEGO NA UCZNIA

- Zasadniczym celem każdego systemu oceniania uczniów powinno być promowanie rozumnej nauki
- Ocena powinna skłaniać uczniów do autentycznego wysiłku, umacniać motywację i zaangażowanie w zajęciach.
- Ocena powinna uwierzytelnić i odzwierciedlać uzdolnienia oraz osiągnięcia uczniów w miarę realizacji programu szkolnego.
- Oceny powinny być formułowane w klasie w sposób ciągły, tak, aby dostarczyć świadectwa indywidualnego rozwoju uczniów na przestrzeni czasu.
- Ocenianie powinno opierać się na logicznych, czytelnych zadaniach, zgodnych z przyjętym programem i zasobem wiedzy dostarczanym przez nauczyciela w toku zajęć
- Ocenianie powinno być uczciwe i sprawiedliwe dla wszystkich, bez względu na wcześniejsze osiągnięcia, wygląd, pochodzenie, poglądy, zachowanie itp.

- Ocenianie powinno analizować motywacje, postawy i efektywne reakcje uczniów w stosunku do programu nauczania, jak również ich zdolności poznawcze, strategie uczenia się i wiedzę
- Pomiędzy ocenianą aktywnością ucznia i wynikiem oceniania powinien istnieć jasny, zrozumiały i bezpośredni związek.

Profesor Bolesław Niemierko, wybitny polski specjalista w zakresie oceniania, sformułował kodeks etycznego oceniania.

KODEKS ETYCZNEGO OCENIANIA SZKOLNEGO

- Powiadom uczniów o celu, dacie, zakresie programowym i formie planowanej ewaluacji osiągnięć oraz normach wymagań, jakie powinni spełnić.
- Nie wybiegaj w sprawdzaniu poza wiadomości i umiejętności, które uczniowie mieli okazję opanować w szkole lub poza szkołą. Upewnij się, że forma zadań jest im znana i została odpowiednio przećwiczona.
- Unikaj nie sprawdzonych narzędzi pomiaru oraz narzędzi, co do których masz istotne wątpliwości, a narzędzia i procedury standaryzowane stosuj dokładnie według instrukcji.
- Przeciwdziałaj stresowi egzaminacyjnemu uczniów, szanuj ich godność i prawa.
- Otocz opieką uczniów mających szczególne trudności z udziałem w sprawdzaniu i ocenianiu osiągnięć, nie obniżając wszakże obiektywizmu ewaluacji.
- Zapobiegaj nieuczciwości uczniów w toku sprawdzania i oceniania osiągnięć.
- Ujawnij uczniom reguły punktowania, obliczania i interpretacji wyników sprawdzania ich osiągnięć, a także ewentualne odstępstwa od tych reguł i przyczyny odstępstw.
- Wyniki oceniania przedstawiaj zawsze z komentarzem na temat sposobu ich uzyskania i z ostrzeżeniem o ich przybliżonej wiarygodności. Uczciwie przyznaj się do własnych pomyłek i rozczarowań.
- Unikaj czynienia porównań na niekorzyść słabszych uczniów. Przedstawiaj głównie ich osiągnięcia, a nie brak osiągnięć. Ogranicz komentarze przed frontem klasy na temat niepowodzeń poszczególnych uczniów, zachowaj dyskrecję.

Jak wspomniałam na wstępie ocenianie uczniów jest umiejętnością złożoną i trudną. W związku z tym czyhają na nas liczne pułapki oceniania.

Pułapki oceniania

- ✓ *Błąd tendencji centralnej* – słabe wykorzystanie krańcowych ocen na skali, a tym samym

przesuwanie się wszystkich ocen w kierunku jej środka; bierze się on z pewnej ostrożności ocenającego przed popełnieniem zbyt dużego błędu.

- ✓ *Efekt kontrastu* – uczniowie otrzymują oceny zawyżone, jeżeli ich prace występują po pracach bardzo słabych, a zaniżone, jeżeli poprzedzały je oceny bardzo dobre.
- ✓ *Efekt pierwszeństwa* – przecenianie pierwszych informacji np. surowiej oceniamy błędy, które pojawiły się na początku wypracowania od tych, które są na jego końcu.
- ✓ *Efekt świeżości* – przecenianie końcowego fragmentu odpowiedzi.
- ✓ *Efekt aureoli* – przenoszenie ocen z jednych zadań na inne, jeśli jakaś część została oceniona pozytywnie, mamy skłonność przypisywania pozytywnej oceny następnym częścią zadania
- ✓ *Widzenie świata przez różowe okulary bądź przeciwnie przez czarne* – ludzie w dobrym nastroju wyżej oceniają niż w złym.

Na zakończenie kilka pytań dotyczących oceniania, na które każdy z nas musi sobie sam odpowiedzieć.

Jak oceniam?

- Czy nie stawiam więcej niż jednej oceny za jeden sprawdzian lub odpowiedź?
- Czy nie odejmuję punktów za błędne odpowiedzi w testach i sprawdzianach?
- Czy nie sumuję punktów za zupełnie różne umiejętności? Czy stawiając uczniowi pytanie mam świadomość jakie umiejętności zamierzam oceniać?
- Czy zbyt często nie stosuję plusów i minusów przy ocenach cząstkowych?
- Czy nie porównuję ocen wystawionych przez różnych nauczycieli?
- Czy nie stawiam głównie ocen za wiadomości a nie umiejętności? (Hierarchia wartości jest akurat odwrotna)
- Czy rytmicznie oceniam unikając spiętrzenia obciążeń uczniów?
- Czy zawsze analizuję zalety pracy ucznia i je przede wszystkim biorę pod uwagę przy ustaleniu oceny?
- Czy komentując uczniowi ocenę staram się zachęcić go do zdobywania wiedzy z radością?

Osoby zainteresowane ocenianiem oczekują, że będzie ono sprawiedliwe, obiektywne i rzetelne.

W spełnieniu tych oczekiwań pomoże nauczycielowi poniższy **DEKALOG OCENIANIA**:

1. Ocenianie powinno brać pod uwagę specyfikę uczenia się i wspierać je.
2. W ocenianiu należy uwzględnić różnice pomiędzy poszczególnymi uczniami. Ocenianie i stosowane narzędzia oceny powinny zachęcać ich do zaprezentowania swojej kreatywności i oryginalności.
3. Cel oceniania trzeba jasno określić. Nauczyciel i uczeń muszą wiedzieć, z jakiego powodu dokonuje się oceny i znać uzasadnienie wyboru danej formy sprawdzania.
4. Ocenianie powinno być trafne. To znaczy, że wybrana metoda powinna sprawdzać dokładnie to, co podlega ocenie.
5. Ocenianie powinno być rzetelne. O ile to tylko możliwe, należy wyeliminować subiektywizm, a

ocenę uczynić niezależną od osoby egzaminatora.

6. Wszystkie formy oceniania muszą zapewnić uczniowi otrzymanie informacji zwrotnej na temat wyników jego uczenia się oraz stymulować rozwój ucznia, wskazując mu kierunek poprawy.
7. Ocenianie powinno skłaniać zarówno ucznia, jak i nauczyciela do refleksji na temat dotychczasowej pracy. Wobec tego niezbędna jest nieustanna ewaluacja i doskonalenie oceniania.
8. Ocenianie jest integralną częścią planu nauczania. Nauczanie i uczenie się trzeba zaplanować razem z formami sprawdzania i oceniania, tak aby uczniowie mogli jak najlepiej zaprezentować wyniki swojego uczenia się.
9. Ocenianie wymaga rozsądnego wyważenia. Zbyt dużo sprawdzianów w krótkim czasie obciąża zarówno efektywne uczenie się, jak i nauczanie.
10. Kryteria oceniania powinny być zrozumiałe, jasne i znane. Uczniowie muszą wiedzieć, czego się od nich oczekuje.

Rekapitulując, należy stwierdzić, że proces szkolnego oceniania jest złożony, co wynika z dydaktyki, uwarunkowań formalno-prawnej oceny oraz aspektu społecznego oceniania. Aby rzetelnie i trafnie oceniać innych, trzeba być gotowym na krytyczną ocenę własnego postępowania w zakresie ewaluacji osiągnięć edukacyjnych uczniów oraz sposobów formułowania i komunikowania ocen. Podstawowa wiedza nauczyciela dotycząca pomiaru dydaktycznego ma korzystny wpływ na sytuacje i oceniającego, i ocenianych.

BIBLIOGRAFIA

1. B. Niemierko, *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002.
2. K. Stróżyński, *Ocenianie szkolne dzisiaj*, WSzPWN, Warszawa 2003.
3. M. Szymczak, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN,
4. T. Tyszka, *Psychologiczne pułapki oceniania i podejmowania decyzji*

